

Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier

Av Helge Ridderstrøm (førsteamanuensis ved OsloMet – storbyuniversitetet)

Sist oppdatert 18.02.19

Dette dokumentets nettadresse (URL) er:

https://www.litteraturogmedieleksikon.no/cm4all/uproc.php/0/litteraer_vandring.pdf

Litterær vandring

Vandring gjennom områder som er kjent fra litterære verk eller fra forfatteres liv, og der vandringen retter spesiell oppmerksomhet mot litteraturen. En type kulturturisme. Slike turer har på tysk blitt kalt “Literatouren” (Plachta 2008 s. 145).

Det er ikke uvanlig at steder blir turistmål på grunn av litteratur. Stedene kan være landskaper, bygninger, restauranter, barer, parker m.m. Slike steder har vært kalt “fortellingsdestinasjoner”. Wallander-turisme i Ystad i Sverige, *Lord of the Rings*-reiser til New Zealand (på grunna av Peter Jacksons filmatiseringer) osv.

Det finnes guidebøker for litterære vandringer og reiser. Arild Molstads bok *I store forfatteres fotspor: Reisemål: Europa* (1999) handler ifølge forlaget om “steder udødeliggjort av store forfattere. Her finner du dem, intenst opptatt med å skrive romaner som senere gjør dem berømte. Følg i deres fotspor, langs gater og smug, elver og kanaler. Slå deg ned ved kafébord der dikteren engang satt og formet tanker som senere har gått inn i verdenslitteraturen”. I boka guides leseren gjennom Thomas Manns Venezia, Sigrid Undsets Roma, August Strindbergs Paris, George Orwells Hebridene, Franz Kafkas Praha og Fjodor Dostojevskijs St. Petersburg.

I 2008 ga Temareiser Fredrikstad AS og Norli bokhandel ut en katalog over “dannelsesreiser”, med noen kjente kulturpersonligheter og forfattere som reiseguides (“Reiser i musikkens, kunstens og litteraturens verden 2008”). Blant reisemulighetene var turer til Aleksander Kiellands og Arne Garborgs hjem, “Island – en reise i sagaens landskap” (bl.a. med besøk på Halldór Kiljan Laxness’ hjem) og i Karen Blixens fotspor i Afrika.

Et annet tilsvarende reise-konsept i 2011-12 er LittRarTur, med litteraturviter Jan Olesen som en av reiselederne – med reiser til St. Petersburg, Tyskland, Finland, Sverige m.m. (inkludert byvandring i Oslo). “Start ved Sibelius Monumentet – og generell sightseeing i Helsinki. [...] Besøk på Aleksis Kivi museet [...] tur i det litterære Stockholm, inkl. Strindberg-museet, Nobel-museet – med litt C. M. Bellmann også. [...]“Det var i den tid jeg gikk omkring og sultet i Kristiania....” Knut Hamsuns innledning til *Sult* er sikkert kjent. Men kjenner du egentlig de steder i Oslo hvor den navnløse hovedperson gikk og sultet mens han drømte om

Ylajali, oppfant ordet *kuboå* og fantaserte om viktige artikler han skulle skrive? I romanen *Sult* beveger hovedpersonen seg omkring med skiftende tempo – fra febrilsk springen til apatisk ro, mellom steder Knut Hamsun selv kjente godt. Vi holder et mer behagelig og stabil tempo når vi følger i Hamsuns fotspor på en *LittRarGåTur* mens vi får opplesning, analyse og innblikk i *Sult*, samt satt dagens Oslo inn i sine historiske rammer. Start: Slottsparken ved foten av Karl Johan rytterstatuen. Slutt: St. Olavs plass. Varighet ca 2 timer.” (<http://www.littrartur.no/>; lesedato 14.12.11)

Litterære vandringer har ofte sine spesielle høydepunkter, f.eks. ved at en når fram til et sted som er sterkt mytebelagt og utfører noe der. I Verona i Italia (mellom Milano og Venezia) finnes Romeo og Julies balkong, kjent fra Shakespeares skuespill. “[D]u kan stå på balkongen og rope ut din elskedes navn”. “Riktignok mener enkelt historikere at balkongen ble satt opp i 1930. Men selve historien om Romeo og Julie er trolig tuftet på en sann og ulykkelig kjærlighetshistorie fra 1300-tallet. Julies balkong har de siste åra fått en nesten magisk sterk tiltrekningskraft. Hit kommer de, unge fra hele verden.” En bronsestatue som forestiller Julie står i bakgården ved balkongen og “[h]ennes høyre bryst er helt blankpolert av alle menneskehendene som har befølt henne. Ifølge overtroen vil det bringe lykke i kjærlighetslivet” å berøre brystet hennes (alle tre sitatene er fra *Dagbladet* 26. juli 2008 s. 41).

Den amerikanske forfatteren Nathaniel Hawthornes roman *The Marble Faun* (1860) har blitt brukt som reiseguidebok i Roma: “At the demand of his publishers, Hawthorne included long passages from his travel notebooks; the result is an odd mixture of dreamlike fantasy and travelogue, which became highly popular with nineteenth-century tourists to Rome.” (Boxall 2006 s. 144)

Den britiske forfatteren Arthur Conan Doyle ble berømt for sine Sherlock Holmes-historier, og noen trodde at Holmes var en reell historisk person i London. Tsukana Kobayashi har skrevet *Sherlock Holmes's London: Following the Footsteps of London's Master Detective* (1984), der bilder fra viktariatidens London sidestilles med bilder fra London på 1980-tallet, slik at leseren kan sammenligne (Oudin 1997 s. 78). Kobayashi var en psykiater som elsket Holmes-historier, og som grunnla Japan Sherlock Holmes Club.

16. juni er “dagen da Bloomsday feires over hele verden. Dagen er oppkalt etter Leopold Bloom. Hovedpersonen i James Joyces 900 sider lange roman *Ulysses*, der hele handlingen foregår 16. juni 1904. [...] I 1954, 50 etter dagen bokens handling fant sted, arrangerte en gruppe irske skribenter en vandring i Blooms fotefar.” (*Morgenbladet* 19. – 25. juni 2015 s. 48)

Den spanske forfatteren Carlos Ruiz Zafóns roman *Vindens skygge* (2001) fikk mange til å “valfarte til Barcelona, med egne guidebøker bygd på romanen som reiselektyre” (*Dagbladet* 14. april 2008 s. 47). Sabine Burger et al ga ut boka

Vindens skygge: Reiseguide – vandringer i Barcelona (på norsk 2006) med presentasjoner av sentrale steder i Zafóns roman.

“If you’re a fan of English-language literature, few places are as full of literary landmarks as London, home to everyone from Shakespeare and Milton to Virginia Woolf and T.S. Eliot. This literary London tour points out just a few of the many places where you can commune with your literary heroes. As you set out on this literary London walking tour (which honestly might be a bit ambitious to do in one day), you’ll want to look out for these blue (or sometimes brown) plaques scattered around the city. Since 1867, the plaques, in various incarnations, have marked landmarks associated with influential political and cultural figures. You may search for a particular author’s plaque or plaques on the English Heritage website, or just keep an eye out for them. Within blocks of this T.S. Eliot plaque at 3 Kensington Court Gardens, for instance, you can see the former residences of Ezra Pound (10 Kensington Church Walk), William Makepeace Thackeray (2 Palace Green), and James Joyce (28 Campden Grove).” (<http://fictionwriting.about.com/od/interviews/ss/litlondon.htm>; lesedato 18.06.10)

I Tyskland har det blitt etablert “dikterveier” (“Dichterstrassen”) som fører den litterært interesserte fra den ene litterære attraksjonen til den neste (Plachta 2008 s. 145). Et eksempel er “Schwäbische Dichterstrasse” i delstaten Baden-Württemberg, opprettet i 1977-78, som går fra Bad Mergentheim via Marbach (med et stort litteraturarkiv), Ludwigsburg, Stuttgart, Tübingen til Meersburg ved Bodensee lengst sør i Tyskland. Minnesmerker og museer på denne veien er markert med et symbol som viser et blekkhus med en fjærpenn, og dikterne som har levd og arbeidet på steder langs denne ruten, er blant andre Schiller, Hölderlin, Mörike, Wieland, Droste-Hülshoff, Uhland og Hesse.

“Marek Krajewskis serie på fem kriminalromaner fra hjembyen Wroclaw har et opplag på til sammen 400 000 bøker i hjemlandet. [...] Hvis du besøker Wroclaw i Polen, kan du velge mellom seks guidete turer i fotsporene til Eberhard Mock – helten til Polens mest suksessrike krimforfatter. [...] Byen ble svært ødelagt under krigen. Men noe står igjen. Det blir faktisk arrangert ikke mindre enn seks guidede turer i Mocks kjølvann, Mocks vei til jobben, åstedene for drapene, og så videre. Det er bare å melde seg på.” (*Dagbladet* 16. november 2010 s. 48)

“[N]umerous Da Vinci Code tours of the Louvre and Europe and the UK have mapped the fictional ideas and theories of Dan Brown on to important cultural and historical destinations. In the cases of these supernatural, or at least fanciful, novels, there is a desire to find an element of that fantasy in reality. Harry Potter tours, for instance, regularly visit the medieval village of Lacock, which is described as having inspired the town of Godric’s Hollow in J K Rowling’s series.” (Michelle Smith i <http://theconversation.com/the-literary-pilgrimage-from-bronteites-to-twihards-43465>; lesedato 06.07.16)

“Jan Guillous romantrilogi om tempelridderen Arn Magnusson er årets julefilm [...], og i Arns hjemtrakter forbereder man seg på storinnrykk av turister. Tempelridderen holdt til i området mellom sjøene Vänern og Vättern. Flere kommuner er klare til å kaste seg inn i kampen om turistene, og en rekke Arn-løyper er under utarbeidelse.” (*Morgenbladet* 21. desember 2007 – 3. januar 2008 s. 48)

“Når 25 år gamle “Beatles” nå utgis i Spania inviterer Lars Saabye Christensen spanske journalister til en guidet tur i bokas univers. Og Vigelandsparken. [...] Første stopp i turbussen: Uranienborg skole. Den gamle tumleplassen til både gutta i “Beatles” og Saabye selv. - Her sto vi på skøyter om vinteren, peker forfatteren, og forteller hvordan skolen ser helt lik som på 60-tallet, og samtidig veldig annerledes. Like nedenfor skolen ligger fontenen i Gyldenløves gate. Det geografiske sentrum i “Beatles”. Men fontenen er avspærret for veiarbeid. Vi kommer ikke til. Og det er fortsatt en time igjen til tv-kanalen skal gjøre intervjuet sitt på en kafé i sentrum. Dermed blir det Vigelandsparken i stedet. - Det er ikke så ofte jeg har med utenlandske journalister slik som dette, men det skjer. Det har jo blitt en egen reiseindustri å gå i fotsporene til bøker. “Halvbroren” er faktisk en slik bok. Det er nesten litt skremmende. [...] - Er dette bare profesjonelt lanseringsarbeid for deg, eller får du noe mer ut av rundturer som denne? - Jeg gjør faktisk det. Det er fascinerende at noen få gater i Oslo på midten av 60-tallet kan nå så langt ut i verden. Og det er det som gir meg lyst til å skrive.” (*Dagbladet* 9. november 2009 s. 32)

På litteraturfestivalen på Lillehammer i 2011 gjennomførte Dag Solstad en byvandring med utgangspunkt i sin egen roman *Roman 1987* (1987). “Romanen utspiller seg hovedsakelig i Lillehammer by, og vi vil følge den unge Fjord fra Sandefjord i en omfattende vandring gjennom byen. Vi starter på Lilletorget der Dagnings gamle redaksjon lå, hvor Fjord begynte som journalistlærling i 1961. Senere stopper vi på Sportsplassen der han gjorde det stort som skøytereferent, lesning på Strandtorget, til minne om historiektor Fjords sjølproletarisering ved Mesna Kartongfabrikk. Dag Solstad vil selv vandre med og lese ved hvert stopp” (<http://litteraturfestival.no/hjem/nyheter/83-nyheter/429-en-byvandring-i-roman-1987>; lesedato 24.06.11).

“På same tid som noen hundre vandra med DS [Dag Solstad] i Lillehammers gater, toga tusen forbi dørstokken min og hageporten til Jakob Tønseth og fem gode naboer ved Hønse-Lovisas hus og dei transformerte industribygga ved Akerselva. Det var lesarar på vandring med sin forfattar Frid Ingulstad i gatene der hennar formidable suksess-serie “Sønnavind” foregår. Fleire gonger i året, og på spesialvandringar innimellom med svaksynte og bevegelseshemma, rotaryanarar og lesande bønder, kjem fansen frå heile landet for å vera med på storhendinga. Når dei strøymer inn i bakgårdar med gamle skur som dei kjenner att frå bøkene, blir dei skuffa over at mellomlaga som bur i dei restaurerte husa, ikkje er i slekt med Elise eller andre personane i Ingulstads melodramatiske univers med fromme vers

for enkle sjeler. Ingulstad sine lesarar har ein voldsom tiltru til hennar detaljerte autentisitet, og ho yter dei gjengjeld. Mange sender henne minnebøker og brevsamlingar frå døde slektningar frå fabrikkane, og det blir råstoff til nye bind i serien. Slik oppstår sosial-realistisk og faksjonell litteratur der Ingulstad hamrar inn sitt sosiale budskap om fattigdom og dei hårde tidene vi har døjet. Dagen etter vandringa skreiv “Emma og Kem” på diskusjonsforumet for Sønnavind: “Frid du er så flink til å fortelle om den tiden til Elise, og om hvordan navn og steder stemmer på en finuli måte. Min mann og jeg reiste 100 mil for, å få være med på vandring, og det syns jeg absolutt at det var verdt.” ” (Andreas Hompland i *Dagbladet* 3. juni 2011 s. 53)

Frode Grytten ga i 1999 ut romanen *Bikubesong*, med handling fra Odda. “Bli med inn i Frode Gryttens univers og det mytiske Odda. Bikubegang er ei vandring i både det litterære og det konkrete Odda, med opplesingar og folkesnakk og historiske kuriosita. Byvandringa startar utanfor Murboligen, bustadblokka der alle hovudpersonane i romanen *Bikubesong* bur. I løpet av turen tar Grytten oss til fleire stopp i Odda. Til frelsesarmeen, og den gamle platesjappa til Bessie. Han tar oss med til flytebrygga på kaia der partisekretæren frå *Bikubesong* ramlar i Sørfjorden straks han går ut av sjøflyet og endar opp med ein våt og uleselig 1. mai-tale. Når vi kjem til gatekrysset øvst i Gågata, fortel Grytten om slaget i Skrevet i 1931, då kommunistane og sosialdemokratane sine 1. mai-tog brasa saman i eit gedigent masseslagsmål. Grytten fortel om dei legendariske snope-damene i den gamle snopebutikken i gågata, og det blir musikalske innslag med Pedro Carmona-Alvarez på kinotrappa.” (<https://www.facebook.com/events/888663987914705/>; lesedato 05.12.17)

“Stieg Larssons romaner om journalisten Mikael Blomkvist og hackeren Lisbeth Salander er solgt i over 50 millioner eksemplarer på 44 ulike språk. Kanskje er du også en av dem som har levd deg dypt inn i bøkene – og ergret deg da siste side var fortært. I Stockholm kan du gjenoppleve spenningen fra bøkene ved å se nøyaktig hvor dramaet utspilte seg. De fleste av stedene i Larssons kriminalromer eksisterer nemlig også i virkeligheten. Vi ble med på en guidet tur i regi av Stadsmuseet, men du kan også oppleve stedene på egen hånd ved hjelp av et eget Millenniumskart hvor de viktigste stedene er plottet inn. - Dette er Sveriges mest fotograferte bygning om dagen, forteller guide Elisabeth Daude fra Stadsmuseet. Hun peker på Bellmangatan 1, der Mikael Blomkvists leilighet ligger på toppen av den rødmalte bygningen med utsikt over Gamla stan. I bøkene ligger porten med inngang fra gata, men i filmen er inngangen fra gangbrua ovenfor. [...] Interessen for Millenniums-vandringene har vært enorm og turene arrangeres nå på russisk, finsk, spansk og en rekke andre språk. - Jeg har møtt amerikanere som ikke visste noe om Stockholm på forhånd, ikke engang hvilket land det lå i. Men de var så interessert i bøkene at de ønsket å reise hit. Det er overveldende, sier Daude. [...] Vandringen når sitt høydepunkt når vi kommer til Fiskargaten 1, der Salander kjøpte den 350 kvadratmeter store toppleiligheten med 21 rom. Det til tross for at hun bare bruker tre av dem. På døra setter hun opp det anonyme skiltet “V. Kulla”, som er en

forkortelse for Pippis Villa Villekulla. [...] I bøkene betalte Salander 25 millioner kroner for leiligheten med badekar, balkong og espressomaskin som alene koster 70.000 kroner. Guiden tror prisen på boligen er doblet i dag, særlig fordi meglerne nå bruker Salanders navn når leiligheter i bygget skal selges. I virkeligheten har Salanders leilighet “bare” ti rom – men utsikten over Saltsjön og Gamla stan er like imponerende som i filmen. Etter å ha sett og hørt historiene om hvor rollefigurene bodde, spiste og arbeidet fremstår de mer og mer levende – og til slutt er det nesten vanskelig å skille bøkene fra virkeligheten.” (<http://www.abcnyheter.no/reise/2011/12/20/bli-med-til-millenniumsland>; lesedato 04.11.13)

“St. Petersburg – Russlands nest største og Europas tredje største by etter Moskva og London. Byen som regnes som Russlands kulturhovedstad og et vindu mot vesten, rommet store litterære personligheter på 1800-tallet. I denne byen ble Dostojevskijs “Forbrytelse og Straff” til og Pusjkin havnet i pistolduell med Georges d’Anthès. Har du noen gang lurt på hvor Dostojevskij, Pusjkin og Gogol bodde, hvordan omgivelsene deres var og hva de ble inspirert av? Vi legger opp til en spennende langhelg med vandring i St. Petersburgs gater, der de store forfatterne og deres litterære verk står i sentrum. Geir Pollen er forfatter og vår inspiratør på turen. I Pollens siste roman “Raskolnikovs hus”, tar hovedpersonen oss med på en litterær vandring i St. Petersburg. Nå får du sjansen til å oppleve det samme! [...] Etter frokost samles vi i hotellets møterom for innføring i Dostojevskij, Pusjkin og Gogol sine forfatterskap som alle levde i 1800-tallets St. Petersburg. Pollen forteller om byens berømte forfattere og hvordan byen ble brukt som motiv i russisk litteratur. Etterpå tar vi fatt på vår litterære vandring for å ta stedene i nærmere øyesyn. Vi spiser lunsj underveis, f.eks på Literaturnyj kafe på Nevskij Prospekt, der bl.a. Pusjkin pleide å gå, eller på en av de tallrike kafeene som ligger i kvartalet der Dostojevskij bodde mens han skrev “Forbrytelse og Straff”.” (<http://www.inspiratour.com/events/>; lesedato 07.09.11)

“Bylitterær vandring i Stavanger sentrum er en spasertur gjennom et utvalg av byens litterære høydepunkt strukket over mer enn 200 år i tid; fra Jens Zetlitz til Tore Renberg. Vandringsen foregår på steder som knyttes spesielt til den enkelte forfatter eller til tekster fra de aktuelle forfatterne. På hver post får elevene møte en skuespiller som framfører en tekst i karakter fra litteraturen, slik at eleven får møte både forfatter og litteratur på en ny og spennende måte. [...] Oppmøte på Obstfelders plass.” (<http://www.minskolesekk.no/>; lesedato 07.09.11)

Etter BBCs enormt populære TV-serie *Pride and Prejudice* (1995), basert på Jane Austen roman fra 1813, ble Lyme Park i Cheshire oppsøkt av skarer av begeistrede TV-seere. I serien hadde Lyme Park “rollen” som Darcys gods Pemberley. Forvalterne av Lyme Park opprettet en avmerket løype for de besøkende, “The Pemberley Trail”, med tydelig markering av stedet der Darcy stupte ut i vannet, stedet der han først oppdaget Elizabeth osv. Slik kunne de besøkende “gjenoppleve” filmen og boka, i en blanding av historisk virkelighet og fiksjonens univers. En amerikansk kvinne skrev på sin hjemmeside at løypa var som en

pilegrimsgang: “we’re obsessed. Lyme Park is our Graceland” (Hudelet 2006 s. 124).

Et eget firma fulgte opp Austen-suksessen på film. “Exclusive location tours – BBC *Pride & Prejudice* by Jane Austen & Andrew Davies. If you’re a fan of period drama films, then this website is for you. We take you to all filming locations from the 1995 BBC adaptation of Jane Austen’s *Pride and Prejudice*, starring Colin Firth as Mr Darcy. We are the only tour operator in the world who can take you there. Jane Austen tours are our speciality and we offer many other period drama location tours too – Jane Eyre, North & South, Downton Abbey, Emma and more. [...] See the lake where Mr Darcy dived, visit Meryton. Private tours of Longbourn, home of the Bennets & Hunsford Parsonage. Photograph Netherfield. Visit Pemberley, Darcy’s London, The Bell at Bromley and Rosings. Speak to people involved in the filming, and hear unique personal anecdotes. To download itineraries and tour prices click here. [...] Day 1: We have morning coffee in Bath, visit the village of Meryton, Meryton Assembly rooms, Darcy’s university, The Bell at Bromley, Gala supper in period costume at Longbourn with tour of interior and gardens, the church where Lizzie marries Darcy and Lizzie’s walk Overnight in Meryton. Day 2: We visit Netherfield, Darcy’s London, Hunsford Parsonage where we have afternoon tea and a full tour including the room where Darcy first proposed. Overnight in Hunsford and nearby” (<http://www.pandptours.co.uk/>; lesedato 08.04.11).

“Den andre boken i Toril Brekkes trilogi *Drømmen om Amerika* kommer nå i høst [2008]. Neste år vil hun være reiseleder på en spennende tur rundt i USA hvor vi følger i fotsporene til karakterene i bøkene.” (*Bok: Et magasin fra Norli om bøker*; 2008)

Jo Nesbøs barnebokserie om Doktor Proktor (*Doktor Proktors prompepulver*, 2007, m.fl.) har blitt brukt til å lage forskjellige arrangementer. “Arrangørene lokker med parykk, pærebrus og prompepulver, og ber barn kle seg ut som Bulle, Lise eller Raspa. Man skal få hilse på Gregor og Perry, bli med å finne Doktor Proktors hus og man skal visstnok få se på doktorens siste oppfinnelse. Turen går fra Karl Johans gate utenfor Stortinget både i dag og i morgen, innom Raspas urmakerforretning – Langfrakk klokkebutikk, via Syvertsens konditori til saluttkanonene på Akershus festning. [...] “Hvor er Kanonveien? Tør du å bli med til Dauingehullet? Og hvor ble det egentlig av Anna Konda?” spør arrangøren.” (*Dagbladets Magasinet* 3. januar 2015 s. 39)

I 2016 ble byvandringen “Harry Holes Oslo” arrangert: “Følg Jo Nesbøs karakter Harry Hole gjennom Oslos gater i hans bestrebelser med å sette forbrytere bak lås og slå. Turen går innom mange kjente steder fra bøkene om Harry, som Tinghuset, vannhullene Underwater Pub og Schrøder, Slottsparken, Egertorget og Sofies gate, der Harry bor. Varighet: to timer [...] Turen kan også bestilles for grupper til andre

tider, med guiding på norsk, engelsk, russisk eller tysk.” (<http://www.visitoslo.com/no/hva-skjer/>; lesedato 29.03.16)

Alle artiklene og litteraturlista til hele leksikonet er tilgjengelig på <https://www.litteraturogmedieleksikon.no>